

ĐURO MEDIĆ

PREDMET I ZADACI STUDIJA SAVREMENE EKONOMSKE MISLI

1. Uvod

Osnovni tokovi ekonomske misli, dostignuća i problemi, danas se na ekonomskim fakultetima u Jugoslaviji izučavaju u nastavnim disciplinama koje imaju različite nazive i različit položaj u nastavnim planovima. Najčešće se koriste nazivi „Ekonomske doktrine“, „Historija ekonomske misli“, „Historija političke ekonomije“, „Razvoj ekonomske misli“ i sl.¹ U nastavnim planovima ekonomskih fakulteta u Hrvatskoj, pored tih kolegija, od 1976. godine postoji još i nastavna disciplina „Savremene ekonomske teorije“.² Nastala je na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu tako što je

¹ Vidi, na primjer, slijedeće knjige koje se danas koriste kao udžbenici i priručnici za nastavnu disciplinu „Historija ekonomske misli“ odnosno „Ekonomske doktrine“: B. Šoškić: Ekonomske doktrine, „Savremena administracija“, Beograd, 1975. i 1980. god., O. Blagojević: Ekonomske doktrine, „Privredni pregled“, Beograd, 1984. god., Milo Marković: Istorija ekonomske misli, I, II, „Univerzitetska riječ“, Titograd, 1984. god., Pejić Lazar: Jugoslovenski merkantilisti, Smederevo, 1979. god., Nešić Dragoljub: Historija ekonomskih doktrina, sv. I, Ekonomski fakultet Sarajevo, 1975, Sabolović Dušan: Historija političke ekonomije, „Informator“, Zagreb, 1973. god., Cerovac Marin: Povijest ekonomske misli i tendencije u razvitku suvremene ekonomske misli, Ekonomski fakultet, Osijek, 1980. god., Vrančić Ivan, redaktor: Prilozi za povijest ekonomske misli na tlu Jugoslavije, od 15. do 20. stoljeća, „Informator“, Zagreb, 1984. god., Baletić Zvonimir: Ekonomski proces i ekonomska teorija, „Informator“, Zagreb, 1972. god., Miljovski Kiril: Razvojot na ekonomskata misla, „Kultura“, Skopje, 1981. godine.

² Jedan udžbenik koji bi pokrивao čitav sadržaj nastavnog programa „Savremenih ekonomskih teorija“ još nije objavljen. U izlaganju (predavanju) i studiju savremenih ekonomskih teorija danas se, pored originalnih radova savremenih ekonomskih teoretičara, koriste mnoge knjige, rasprave

obiman nastavni predmet „Historija ekonomske misli i suvremene građanske ekonomske teorije“ proširen analizom novije marksističke misli, a zatim podjeljen (po vremenskom i sadržajnom kriteriju) na dva dijela iz kojih su formirane dve nastavne discipline: „Historija političke ekonomije“ (taj je naziv u kasnijoj izmjeni nastavnog plana najprije zamjenjen nazivom „Ekonomske doktrine“, a zatim nazivom „Povijest ekonomske misli“) i „Suvremene ekonomske teorije“.

Polazeći od teze da je za objektivno naučno istraživanje i teorijsko-političko vrednovanje ekonomskih doktrina potrebna određena *vremenska distanca*, „Historija političke ekonomije“ izučavala je i vrednovala stariju ekonomsku misao koja se razvijala do XX stoljeća. Ekonomsku misao XX stoljeća, posebno onu koja je nastala poslije 1945. godine, nije razmatrala ili je prikazivala samo informativno i ukratko, ukazujući samo na neke škole i značajnija dostignuća ekonomske nauke. Izbjegavala je detaljniju analizu i teorijsko-političko vrednovanje suvremene, posebno poslijeratne ekonomske misli.

U koncipiranju „Suvremenih ekonomskih teorija“ kao naučne i nastavne discipline, odbačen je princip „vremenske distance“ i za glavni objekt analize uzeta je novija ekonomska misao koja se javlja od 1870. godine pa do naših dana. Tu se, dakle, izučava uglavnom ekonomska misao XX stoljeća, a posebna pažnja se poklanja poslijeratnoj ekonomskoj misli koja objašnjava novije i aktuelne

i skripte koje su posljednjih godina objavljene u Jugoslaviji. Ovdje ćemo navesti neke značajnije knjige i skripte koje studenti danas koriste u studiju suvremenih ekonomskih teorija.

Polovina Svetislav i Sabolović Dušan: Suvremene građanske ekonomske teorije, skripta, Ekonomski fakultet Zagreb, 1976. god., Šoškić Branislav: Suvremena ekonomska analiza, — Neoklasična i kejnzijanska misao, „Suvremena administracija“, Beograd, 1978. god., Komazec Slobodan: Suvremene ekonomske teorije, skripta, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 1985. god., Šoškić B., redaktor: Pogledi suvremenih ekonomista, „Ekonomski biro“, Beograd, 1979. B. Šoškić, redaktor: Problemi i kretanja u savremenoj ekonomskoj nauci, „Ekonomski biro“, Beograd, 1977. god., B. Šoškić: Ekonomska misao i ekonomska politika, „Suvremena administracija“, Beograd, 1978, 1981. god., Zbornik radova: Suvremena ekonomska misao o socijalizmu, redaktor Novaković Stojan, Biblioteka „Ekonomskih analiza“, Ekonomski fakultet Beograd, 1982. god., Zbornik radova, aktuelnost Marksove ekonomske misli, red. Z. Pjanić, Biblioteka „Ekonomskih analiza“, Ekonomski fakultet Beograd, 1983. god., Pejić Lazar: Uvod u makroekonomsku analizu, „Privredni pregled“, Beograd, 1983. god., Zbornik radova: Kejnzi, kejnzijanci i suvremena privreda, Biblioteka „Ekonomskih analiza“, Ekonomski fakultet, Beograd, 1984. god., Vranicki Predrag: Historija marksizma, I, II, Liber, Zagreb, 1979. god., Nikolić Miloš: Osnovni rezultati razvoja suvremenog marksizma, Separat časopisa „Marksizam u svetu“, Beograd, 1982. godine.

Pored navedenih koriste se i mnoge knjige objavljene u „Globusovoj“ biblioteci „Prometej“ u toku 80-tih godina. U pripremanju seminarskih radnji koriste se strani i domaći časopisi, a od domaćih časopisa posebno treba istaknuti „Marksizam u svetu“ koji donosi niz rasprava iz područja suvremene marksističke misli.

ekonomske probleme. Na zagrebačkom ekonomskom fakultetu taj nastavni kolegij upisivali su i slušali samo studenti ekonomsko-teorijskog smjera, tj. jedna mala grupa od 10 do 20 studenata. Nastavna disciplina „Historija ekonomske misli“ bila je isključena iz nastavnih planova, a ponovo je uvedena 1982. godine pod nazivom „Ekonomske doktrine“. Upisivali su je i slušali studenti svih smjerova ekonomske studija.

U narednoj reformi ekonomskog studija došlo je do novih izmjena u nastavnim planovima. Nasuprot tendenciji parcijalizacije ekonomskog znanja i širenja specijalističkih disciplina (posebno onih iz tzv. poslovne ekonomije), isticana je potreba da svi studenti izučavaju osnovne tokove savremene teorijske ekonomije. Takvi stavovi su dobili široku podršku, pa su „Savremene ekonomske teorije“ uvrštene (1984. godine) u zajedničke programske osnove ekonomskog studija u SR Hrvatskoj tj. u skup nastavnih kolegija koje studiraju studenti svih smjerova i na svim fakultetima.³ Problematika historije ekonomske misli, odnosno kolegij „Ekonomske doktrine“ opet je, na žalost, isključen iz nastavnog plana većine ekonomskih fakulteta u SR Hrvatskoj. Ta je problematika pod nazivom „Povijest ekonomske misli“ zadržana samo na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu, gdje će je izučavati jedna grupa studenata koja upisuje teorijsko-analitički smjer.

U nastojanju da doprinesemo razvoju „Savremenih ekonomskih teorija“ ovdje ćemo izložiti neka pitanja konceptualizacije te naučne i nastavne discipline.

2. Opće osobine „Savremenih ekonomskih teorija“

„Savremene ekonomske teorije“ jesu fundamentalna, općeobrazovna, politekonomska i teorijska naučno-nastavna disciplina.

2.1. Nazivamo je *fundamentalnom* zbog slijedećeg:

a) U njoj se proučavaju fundamentalne ideje i teorije o glavnim i aktualnim ekonomskim problemima. To su, npr., problem vrijednosti i teorije vrijednosti, raspodjela i teorija raspodjele, inflacija i teorija inflacije, privredni rast i teorija privrednog rasta, itd. Pored toga, u njoj se proučavaju osnovni (fundamentalni) tokovi, osnovne škole i struje savremene ekonomske misli, kao što su neoklasična (neoliberalna) škola, keynesijanska škola, monetarizam,

3) Tako su „Savremene ekonomske teorije“ dobile status općeobrazovne politekonomske discipline, ali s obzirom na sadržaj (nastavni program) i zadatke koji se pred tu disciplinu postavljaju, ona nije dobila adekvatno vrijeme za njeno izvođenje. Za nju je od 1984. godine predviđeno samo 60 nastavnih sati (30+30) u petom semestru. Dok se ranije taj kolegij predviđao na teorijskom smjeru, za njega je u nastavnom planu bilo predviđeno 120 sati raspoređenih u V i VI semestru. Sadašnje rješenje studentima otežava savladavanje obimne i složene problematike u relativno kratkom vremenu.

radikalna politička ekonomija, marksistička ekonomska teorija, revizionizam itd.

U toj naučno-nastavnoj oblasti istovremeno se istražuju i u nastavi izlažu ekonomski pogledi pojedinih teoretičara koji su dali značajan doprinos razvoju ekonomske misli i nauke. Razmatraju se i ekonomski pogledi onih utjecajnih ekonomskih teoretičara čija misao, prema ocjeni naučne kritike, ne znači doprinos razvoju teorijske ekonomije već doprinos vulgarizaciji, retardaciji, ideološkim i dr. zabludama ekonomske misli. Rezultati takvih istraživanja obično se objavljuju u knjigama i časopisima koje studenti i drugi subjekti obrazovnog procesa, koriste u studiju savremenih ekonomskih teorija.

b) Dok se u pojedinim specijalističkim disciplinama izučavaju posebni ekonomski problemi ili pojedine ekonomske teorije (značajne za obrazovanje ekonomista određenog profila), u „Savremenim ekonomskim teorijama“ proučavamo *cjelinu* fundamentalne ekonomske misli nastojeći da povežemo i integriramo mnoga isparcelisana specijalizirana znanja i stavove iz teorijske ekonomije, koje studenti dobivaju, odnosno formiraju u političkoj ekonomiji, ekonomici, ekonomskoj politici i sličnim disciplinama.

2.2. „Savremene ekonomske teorije“ smatramo *općeobrazovnom* disciplinom zato što se izučavanjem tog nastavnog kolegija stječe opći fond ekonomskih znanja koji je neophodan za visoko obrazovanje svih profila ekonomista.

2.3. Govorimo da „Savremene ekonomske teorije“ pripadaju skupu *politekonomskih* disciplina zbog slijedećeg:

U njoj se ekonomske ideje i ekonomski problemi proučavaju sa jednog (u ovom slučaju radničkog) klasno-političkog stanovišta. Pri tome, pojedine ideje i teorije ne razmatraju se samo sa gnoseološkog stanovišta, već i sa stanovišta njihove političke uloge unutar određenih klasno-političkih snaga i odnosa. Nasuprot građanskoj pozitivističkoj koncepciji ekonomske nauke, koja ističe da nauka ne treba da se bavi društvenim vrednotama i ciljevima, već samo sredstvima, ekonomskim instrumentima za ostvarenje političkog cilja, ovdje se prihvata marksistička koncepcija ekonomske nauke, koja ističe da se nauka bavi (i treba da se bavi) i ciljevima i sredstvima (ekonomskim instrumentima) za ostvarivanje cilja, istražujući konzistentnost društvenih vrednota, ciljeva i sredstava. Drugim riječima, razmatra se uloga pojedinih ideja i teorija o očuvanju ili mijenjanju ekonomskih interesa, ekonomske i političke moći pojedinih socijalno-klasnih grupa i društvenih sistema.

2.4. Govorimo da „Savremene ekonomske teorije“ jesu *teorijska* disciplina zato što se u tom naučno-nastavnom području proizvode ili prenose i obnavljaju *teorijska* znanja o savremenim ekonomskim problemima i teorijama.

3. Naučne i nastavne ekonomske discipline

U koncipiranju „Savremenih ekonomskih teorija“ kao naučne i nastavne discipline najprije treba razgraničiti pojmove naučna i nastavna disciplina, a zatim ukazati na njihovu povezanost na primjeru naučno-nastavnog područja kojeg razmatramo.

3.1. U procesu spoznaje ekonomske prakse razlikujemo a) naučno-istraživačku djelatnost i b) odgojno-obrazovnu djelatnost. Naučnim ekonomskim disciplinama nazivamo jedan dio naučno-istraživačke djelatnosti koji ima poseban i (u odnosu na druge djelove naučne misli) specifičan predmet istraživanja. Naučne discipline proučavaju posebnu oblast ili poseban dio materijalne ili idejne ekonomske prakse. One se razlikuju i po tome što imaju različite i jasno definirane metode, ciljeve i zadatke istraživanja. Razlikuju se i po ulozi koju imaju u spoznajnom procesu, po metodama kojima se služe, po znanjima koje sadrže, itd. (Problem klasifikacije naučnih disciplina je aktualan i dosta složen; on se nalazi izvan okvira ovog rada pa to pitanje ovdje nećemo razmatrati).

Sintagma „nastavna disciplina“ (nastavni kolegijum, nastavni predmet) označava jedan dio odgojno-obrazovnog procesa u kojem nastavnici predaju i studenti izučavaju određenu problematiku iz neke naučne oblasti. Nastavne discipline se međusobno razlikuju po objektu i predmetu izučavanja, po ciljevima, zadacima i položaju u nastavnom planu. Kao što se odgojno-obrazovna djelatnost na fakultetima zasniva na naučno-istraživačkom radu, tako se i nastavne discipline zasnivaju na naučnim disciplinama. Ipak, treba naglasiti da se naučne i nastavne discipline značajno razlikuju. To je vidljivo i iz činjenice da univerzitetske nastavne discipline ne odgovaraju naučnim disciplinama ni po predmetu istraživanja niti po nazivima. Danas postoji mnogo veći broj nastavnih nego naučnih disciplina, jer se često iz jedne naučne formiraju dve ili više nastavnih disciplina.

Naučne discipline imaju širi predmet istraživanja. U njima naučni radnici postavljaju i istražuju naučne i druge aktualne probleme, pojave, procese, ideje itd.

Nastavne discipline imaju zadatak da na pregledan, udžbenički način izlože (prikažu) one rezultate, probleme i otvorena pitanja što nastaju u procesu naučno istraživačkog rada. U nastavnim disciplinama studenti stječu osnovna znanja, stavove i vještine koje su im potrebne za rješavanje ekonomskih problema i za daljnji studij ekonomije. Nastavna disciplina predstavlja, s jedne strane, sažet prikaz rezultata naučnih istraživanja jednog problema, ili jedne naučne oblasti. S druge strane, ona predstavlja oblik ovladavanja naučnim dostignućima i put uvođenja studenata u naučno razumijevanje i objašnjavanje stvarnosti. Kombiniranjem i grupiranjem raznih nastavnih disciplina i njihovim smještajem (po određenom redoslijedu) u pojedine semestre studija, formiraju se

razni smjerovi studija ekonomije i razni „profil“ visokoobrazovanih ekonomskih stručnjaka.

Pojedine naučne discipline mogu se na fakultetima predavati u obliku jedne nastavne discipline koja nosi isti naziv kao i naučna disciplina na kojoj se zasniva. Ali to nije pravilo, jer je odnos naučnih i nastavnih disciplina nešto složeniji i posredovan tradicijom, interesima i potrebama fakulteta, privrednih organizacija i sl. Jedna naučna disciplina (politička ekonomija, matematika i sl.) može se predavati (izlagati) u više nastavnih disciplina. Jedna nastavna disciplina može se formirati kako iz jedne tako i iz više naučnih disciplina, a sve te varijacije ovise od ciljeva i zadataka odgojno-obrazovnog procesa te od potreba za ovakvim ili onakvim „profilima“ visokoobrazovanih ekonomista. To znači da odnos naučnih i nastavnih disciplina nije samo teorijski, akademski već je istovremeno i praktični, politički problem, tj. problem politike formiranja nastavnih planova i ekonomskih stručnjaka.

3.2. Sadržaj i bitne karakteristike „Savremenih ekonomskih teorija“ kao naučne i nastavne discipline možemo detaljnije upoznati preko razmatranja slijedećih pitanja:

- 1) Što proučava, tj. što je *objekt* i *predmet* proučavanja?
- 2) Zašto proučava, tj. koji su *ciljevi* i *zadaci* studija i kakav je *značaj* izučavanja savremenih ekonomskih teorija?
- 3) Kako proučava svoj objekt i predmet analize, tj. što uzima za polaznu *metodološku osnovu* i koje *metode* koristi?
- 4) Kako se izlažu rezultati naučnih istraživanja, tj. kako se formira nastavna disciplina?
- 5) Kakav je odnos „Savremenih ekonomskih teorija“ prema drugim naučnim i nastavnim disciplinama?

Ovdje ćemo razmatrati samo prvo i drugo pitanje.

4. Predmet i zadaci studija savremene ekonomske misli

S obzirom na razlike između naučnih i nastavnih disciplina, ovdje ćemo najprije ukazati na subjekte, objekte, predmet i zadatke naučnog istraživanja savremene ekonomske misli. Poslije toga razmotrit ćemo ta pitanja u kontekstu koncipiranja „Savremenih ekonomskih teorija“ kao nastavne discipline.

4.1. *Subjekti* istraživanja i kretanja savremene *ekonomske misli* jesu naučni i drugi stručno osposobljeni radnici koji samostalno, pojedinačno ili kolektivno, organizirano i unutar određenih institucija (akademija nauka, instituta, fakulteta, političkih partija, državnih organa i sl.) *istražuju* nastajanje, stanje i tendencije kretanja (tokove) ekonomske misli ili sami *objašnjavaju* pojedine ekonomske fenomene (inflaciju, nezaposlenost, ekonomsku krizu i sl.), formulirajući teorijska i sistematsko-politička rješenja aktualnih ekonomskih problema.

Subjekti razvoja ekonomske nauke jesu naučni radnici koji otkrivaju i formuliraju nove spoznaje o ekonomskoj stvarnosti, tj. spoznaje o materijalnom ili idejnom obliku ekonomske prakse. Te spoznaje se najčešće formuliraju pomoću ideja, pojmova i hipoteza koje se povezuju i objedinjavaju u ekonomskim teorijama.

4.2. Za razliku od posebnih i specijalističkih disciplina koje proučavaju posebne ekonomske fenomene, proizvodeći specijalistička i parcijalna znanja o pojedinim djelovima, sferama ili oblicima ekonomske prakse, „Savremene ekonomske teorije“, kao naučna disciplina, orijentisana je na spoznaju totaliteta ekonomske prakse.⁴ Budući da razlikujemo dva osnovna oblika ekonomske prakse (materijalni i idejni), možemo reći da „Savremene ekonomske teorije“, kao naučna disciplina, ima dva objekta istraživanja, koji su međusobno povezani.

Prvi objekt istraživanja jest *ekonomska misao*, odnosno cjelina fundamentalnih i instrumentalnih (primjenjivih) ideja i teorija kojima pojedini ljudi, društvene institucije, socijalno-klasne grupe i njihove političke organizacije objašnjavaju, reguliraju i usmjeravaju globalne ekonomske procese, proizvodne odnose i aktualne makroekonomske probleme. Privredna praksa se ovdje izučava u drugom planu i utoliko ukoliko se ona javlja kao materijalna osnova ekonomske misli ili kao područje ljudske aktivnosti u kojem se ekonomske ideje i teorije koriste, primjenjuju, provjeravaju, ostvaruju ili negiraju.

Cjelina politekonomske misli se sastoji od mnogih pravaca, škola i teorija. Ona se može spoznati preko analize njenih pojedinih dijelova (pravaca, škola, teorija itd.) povezujući ih (u određenom vremenu i prostoru) u jedan skup ideja kojim ljudi sebi i drugima objašnjavaju što se u njima i oko njih zbiva u ekonomiji.

Budući da se radi o politekonomskom pristupu, pojedine ideje i teorije razmatramo da sva stanovišta.

Prvo, sa spoznajnog stanovišta, procenjujući (na bazi naučnih kriterija) njihov doprinos razvoju ekonomske nauke.

Drugo, sa instrumentalnog i političkog stanovišta, procenjujući njihovu ulogu i upotrebu u klasno-političkim borbama, tj. u

⁴ „Zanemarivanjem cjeline, to jest ispuštanjem iz vida totaliteta stvari, uvijek se dobiva iskrivljena slika o stvarnim tokovima života. Ostaje se najčešće na jednostranim i suviše usko specijalističkim rješenjima, koja teško mogu prevazići nivo parcijalnih i nepotpunih istina. Takva ekonomska teorija ne može, izuzev za potrebe momenta, poslužiti kao osnova za formulisanje efikasne ekonomske politike, manje više ni u jednom pogledu.. Na koncepcijama dezintegrirane i pozitivističke politike ekonomije, gde je ispuštena cjelina i vizija budućnosti, ne može se zasnivati ekonomska politika koja bi mogla uspješno usmjeravati dejstvo pojedinih faktora ekonomskog razvoja, otklanjati strukturalne poremećaje u privredi, bezvredovati funkcionisanje privrednog sistema i njegovo institucionalno prilagođavanje izmjenjenim društveno-ekonomskim odnosima...“ — dr Žarko Bulajić: Marksova teorija radne vrednosti i dezintegracija političke ekonomije, „Socijalizam“, br. 7—8. god., str. 962.

procesu očuvanja ili mijenjanja postojećih proizvodnih odnosa i odnosa moći političkih snaga. Riječ je o upotrebi i političkoj funkciji pojedinih ideja i teorija u upravljanju ekonomijom i društvom u cjelini.

U formiranju vlastitih stavova i znanja, u učenju metoda ekonomske analize svaki subjekt istraživačkog i obrazovnog procesa prolazi kroz *edukativnu*, a zatim i kroz *kreativnu* fazu. U edukativnoj fazi zbiva se proces upoznavanja, učenja postojećih ekonomskih metodologija i znanja, a zatim i proces *vrednovanja* (prihvatanja, odbijanja, ispravljanja i sl.) raznih ideja, stavova i metoda analize. Tu se stvara svijest o tome što jeste pogrešna ili parcijalna, a što cjelovita i istinitat spoznaja o ekonomskim fenomenima, procesima i odnosima. U drugoj, *kreativnoj* fazi zbiva se proces *primjene* usvojenih stavova i naučnih znanja u idejnoj sferi (odgoj i obrazovanje novih generacija) ili u privrednoj i političkoj praksi. Neki dospijevaju i do najviših oblika kreativnosti, tj. do proizvodnje novih ideja i teorija, a time utječu na razvoj ekonomske nauke.

U proučavanju savremene ekonomske misli prema pojedinim idejama i teorijama možemo se odnositi:

a) tako da ih nekritički, prihvatamo, prepričavamo, širimo i primenjujemo, ne razmatrajući njihovu spoznaju vrednosti (istinitost) i političku funkciju; ili

b) tako ih kritički vrednujemo, propitujući njihovu i spoznajnu valjanost i političku funkciju, razdvajajući pogrešne i istinite ideje i stavove, upoređujući jedne ideje i teorije s drugim idejama i teorijama i s privrednom praksom itd.

Prvi naš pristup lako može dovesti do pogrešne ideološke svijesti koja parcijalne i uvjerljive ideje ne razlikuje od istinitih ideja. Drugi pristup smatramo naučno valjanim i politički prihvatljivim i njega ćemo ovdje detaljnije razmatrati i primjenjivati.

Drugi objekt istraživanja jest *privredna praksa*, odnosno, preciznije govoreći, društvena strana ekonomskih procesa koja se regulira i usmjerava privrednim sistemom i mjerama ekonomske politike. Politekonomske teoretičari nastoje da spoznaju, opišu i definiraju unutrašnje veze u privredi, pokušavajući da formuliraju njene osnovne zakonitosti i da objasne aktualne ekonomske probleme. Na osnovu postojećih znanja, prihvaćene ekonomske metodologije i kritičkog vrednovanja aktualne ekonomske misli, naučni radnici *proizvode* ekonomsko-teorijsku misao. Neke ideje i teorije oni odbacuju, smatrajući da su zastarjele, pogrešne ili neprimjerene određenim društvenim vrednostima i ciljevima. Druge ideje i teorije prihvataju, revidiraju, dopunjuju ili šire (u ovom ili onom obliku). Jedan dio kreativnih teoretičara proizvodi nove naučne ideje i teorije o starim ili novim ekonomskim problemima. Takvo kretanje ekonomske misli nazivamo *razvoj* ekonomske nauke.

Imajući u vidu navedeno razlikovanje materijalnih (privrednih) i idejnih oblika ekonomske prakse, u raspravama o ekonomskoj misli treba razlikovati slijedeće:

— prvo, *zadatke u analizi savremenih ekonomskih teorija*, tj. zadatke u vezi sa razmatranjem elemenata na prvom objektu analize, i

— drugo, *zadatke teorijske ekonomije (zadatke naučnih radnika) u objašnjavanju savremenih ekonomskih pojava, problema i procesa*, tj. zadatke u vezi sa drugim objektom istraživanja.

4.3. Promatrani u širem smislu u širem povjesnom kontestu, *predmet i zadaci* naučnog istraživanja savremene *politekonomske misli* imaju niz elemenata. U analizi savremene politekonomske misli treba istraživati slijedeće:

Prvo, *povjesne okolnosti nastajanja* pojedinih ideja, teorija, škola i pravaca ekonomske misli. Zadatak tog istraživanja jest da utvrdi oblike i osobine veza između ekonomske osnove društva, ekonomskih i političkih problema, s jedne, i ekonomskih ideja i teorija koje te probleme osmišljavaju, s druge strane.

Drugo, *metodološku osnovu i idejne izvore* onih ideja i teorija koje istražujemo i teorijski vrednujemo. Zadatak tog dijela istraživanja jeste da utvrdi utjecaj metodološke osnove i idejnih izvora na stavove, sadržaj i naučnu valjanost ideja i teorija koje razmatramo.

Treće, *kreativne sposobnosti, idejna opredeljenja i druge biografske podatke* o autoru koji su bitni za razumijevanje njegovih ideja i teorija. Zadatak tog dijela istraživanja jeste da utvrdi utjecaj individualnih karakteristika neke ličnosti na ideje i teorije koje ona formulira, širi ili razvija. Drugim riječima, potrebno je analizirati utjecaj *subjektivnih* momenata ideja i teorija.

Četvrto, *sadržaj, suštinu i naučnu valjanost* pojedinih teorija ili teorijskih sistema. Zadatak tog dijela istraživanja je dvostruk. Treba naučiti kategorijalni aparat, metode analize i sadržaj pojedinih teorija ili teorijskih sistema koje razmatramo, a nakon toga treba procijeniti njihovu suštinu, logičku konzistentnost i naučnu valjanost.

Peto, *odnos jedne teorije, škole ili pravca prema drugim teorijama, školama i pravcima ekonomske misli*. Zadatak tog dijela istraživanja je: (1) da izvrši *komparativnu analizu* pojedinih, a posebno suprostavljenih teorija, (2) da u kritičkoj ocjeni procjeni njihov *doprinos* razvoju ekonomske nauke, odnosno njihovu ulogu u vulgarizaciji, stagnaciji, dogmatizaciji i retardaciji ekonomske misli i ekonomske nauke. U tom kontekstu potrebno je izložiti ranije kritičke ocjene teorija koje razmatramo, a zatim izložiti i vlastite stavove o predmetu analize.

Šesto, *odnos ekonomske teorije ili škole, s jedne i socijalno-klasnih interesa, s druge strane*. Zadatak tog dijela istraživanja jeste da utvrdi *socijalnu uvjetovanost i klasno-političku angažiranost, političku funkciju* pojedinih teorija ili teorijskih sistema. Dru-

gim riječima, tu treba istražiti i formulirati političku (instrumentalnu) ulogu raznih elemenata ekonomske misli (ideja, teorija, škola i sl.), jer mnoge ideje i teorije imaju (ili u političkim borbama mogu dobiti) i političku ulogu, tj. mogu postati sredstvo duhovnog vladanja, odnosno idejna oružja politike.⁵ U procesu vrednovanja pojedinih ideja i teorija treba razlikovati: (1) istinitost neke ideje i teorije, (2) njenu korisnost za ove ili one političke snage i (3) njenu političku upotrebu od strane ovih ili onih političkih snaga. Pri tome ne treba brkati naučne i političke kriterije vrednovanja pojedinih ideja i teorija.

Sedmo, *odnos pojedinih teorija ili teorijskih sistema, s jedne i privrednih sistema i ekonomske politike u određenim zemljama, s druge strane*. Zadatak tog dijela istraživanja jeste da utvrdi da li postoji (i ako postoji kakav je) utjecaj određene teorije na formiranje privrednog sistema i ekonomske politike. Tu zapravo istražujemo političku upotrebu ekonomskih teorija od strane ovih ili onih političkih snaga. Drugim rječima, tu razmatramo odnos između konkretne ekonomske teorije i konkretne politike. Premda je odnos između ekonomske nauke i politike (shvaćane u smislu vješ-

⁵ Gian Antonio Gilli razlikuje dve funkcije znanosti. „Prva je funkcija — utvrditi neprekidan napredak u spoznavanju prirode i društva tako da se kritiziraju prethodne znanstvene tekovine i njima postepeno otkrivaju nove. Ta funkcija, *funkcija inovacije*, nedjeljiva je od biti same znanosti i nema znanstvenika koji u bilo kojoj mjeri ne sudjeluje u toj funkciji.

Druga je funkcija povezana s važnošću koju znanost ima za klasu na vlasti. Onaj tko ima vlast s pravom vidi u znanosti važno oružje za rast, učvršćenje ili obranu te vlasti i stoga nastoji na svaki način s njom upravljati i instrumentalizirati je u tom pravcu. Tu drugu funkciju znanosti mogli bismo nazvati *funkcijom kontrole*, tj. kontrole postojećeg ustrojstva odnosa vlasti. Riječ je o funkciji koja nije svojstvena biti znanosti (kao što je to funkcija inovacije), ali koja proizlazi iz upotrebe znanosti“ — G. A. Gilli: *Kako se istražuje? Vodič u društvenim istraživanjima*, „Školska knjiga“, Zagreb, 1974, str. 18.

Ovdje Gilli govori o onome što sam nazvao spoznajnom i političkom funkcijom ekonomskih teorija. On s pravom ističe da su te dve funkcije u međusobnom proturječju, jer „funkcija kontrole remeti funkciju inovacije, onemogućuje otkrivanje i objelodanjenje stvarnosti“. Gilli greši kada to popćava, jer to se zbiva samo onda kada vlast ima konzervativna klasa, kada je znanost na strani te klase i njene birokracije, odnosno na strani stabilizacije i očuvanja klasne dominacije. I potčinjene klase imaju svoje znanstvene predstavnike pa znanost može biti i na drugoj strani, na strani potčinjenih i progresivnih klasa koje traže promjenu, razvoj.

Znanost se često javlja kao instrument politike, ali ne samo vladajuće, već i opozicione politike, politike uopće. I. N. Pašić govori o znanosti kao instrumentu vlasti. „I kao što se nošeni tokovima istorije razvijaju, usavršavaju oblici organizirane društvene prinude, materijalna sredstva i instrumenti obezbeđenja i vršenja političke vlasti, isto se tako razvijaju i usavršavaju metode i sredstva duhovnog vladanja, ideološka oruđa politike“ — N. Pašić: *Uporedni politički sistemi*, Institut za političke studije, Beograd, 1981. god., str. 64.

Zanimljivo bi bilo istražiti i drugačiju funkciju znanosti kada se ona ne javlja kao osamostaljena idejna snaga kapitala, već kao emancipatorska snaga udruženih radnika koji revolucioniraju društvene odnose, potiskujući klasnu podjelu i klasnu dominaciju.

tine upravljanja društvom) dosta složen i višedimenzionalan, ovdje ipak treba napomenuti da se praktična provjera mnogih teorija može izvršavati tek njenom primjenom u sferi privrednog sistema i ekonomske politike.

Osmo, *odnos određene teorijske ekonomije te privrednog sistema i ekonomske politike koji se zasnivaju na toj teorijskoj orijentaciji, s jedne i društveno-ekonomskog razvoja i proizvodnih odnosa, s druge strane*. Zadatak istraživanja tih relacija jeste sljedeći:

Prvo, utvrditi ekonomske (i šire društvene) pozitivne i negativne rezultate dosadašnje primjene određenih teorija, privrednih sistema i mjera ekonomske politike. Drugo, procijeniti posljedice moguće primjene određene teorije u pojedinim državama, odnosno u pojedinim povjesnim situacijama.

Tu treba istraživati *povratni* utjecaj ekonomske teorije na ekonomsku i socijalnu strukturu društva, odnosno na *ekonomski razvoj i proizvodne odnose*. Istražujući efikasnost privrednog sistema i ekonomske politike koji se izvode iz neke teorijske paradigme, mi istovremeno procjenjujemo: (1) političku vještinu primjene postojećih ekonomskih znanja o upravljanju ekonomijom i (2) istinitost teorijske paradigme koju uzimamo za idejnu osnovu privrednog sistema i ekonomske politike. Publicirani rezultati takvih istraživanja značajno utječu na prihvatanje ili odbacivanje pojedinih teorija i teorijskih paradigmi. Oni se nesumnjivo mogu upotrebljavati i u političkim raspravama.

Obavljanje navedenih istraživačkih zadataka otežano je činjenicom da su pojedini privredni sistemi i ekonomska politika ne zasnivaju samo na jednoj teorijskoj paradigmi, već se često zasnivaju na kombinacijama ideja i teorija iz raznih škola ekonomske misli. Ipak, i u tim kombinacijama postoji jedna, osnovna idejna orijentacija i teorijska paradigma koja integrira i kombinira ideje i teorije iz drugih škola. Teškoća je u tom što je, u takvim slučajevima, teško razlučiti i kazati što je posljedica primjene jedne, a što posljedica primjene druge teorijske orijentacije. Složenost tog pitanja nije razlog da se odustane od takvih istraživanja, već naprotiv: to možemo uzeti kao razlog da taj problem razmatraju i naučni radnici, a ne samo politički ideolozi.

Deveto, *stanje, probleme, dostignuća i tendencije kretanja cjeline ekonomsko-teorijske misli na svjetskoj razini ili u pojedinim zemljama*. Zadaci tog dijela istraživanja su mnogobrojni. U analizi stanja ekonomske misli potrebno je procijeniti da li se radi o razvoju, krizi, stagnaciji, kreativnosti ili nekreativnosti teorijske ekonomije ili se možda njeno stanje može opisati nekim drugim pojmovima. Potrebno je uočiti i formulirati osnovna *dostignuća* teorijske ekonomije i aktualne naučne *probleme* i zadatke. U tom kontekstu treba sagledavati i osnovne *tendencije kretanja* ekonomsko-teorijske misli, imajući u vidu njihov značaj i utjecaj unutar cjeline teorijske ekonomije.

Deseto, *odnos nemarksističkih teorija i teorijskih sistema, s jedne, te ciljeva i problema socijalističkog samoupravnog društva, s druge strane*. Zadaci tog dijela istraživanja su slijedeći:

Prvo, izvršiti kritičku analizu aktualnih nemarksističkih teorija i teorijskih sistema, razgraničavajući pogrešne i ideološki neprihvatljive stavove, s jedne strane, te naučno valjane ideje i metode analize, s druge strane.⁶

Drugo, procijeniti mogućnost, odnosno nemogućnost i posljedice primjene određenih buržoaskih teorija u rješavanju aktualnih ekonomskih problema socijalističkog društva.

Treće, izvršiti integraciju naučno valjanih ideja i metoda analize (bez obzira na to u kojoj su školi nastali) u marksističku teoriju socijalizma, ukazujući na aktualnost i mogućnost korištenja pojedinih teorija (ili teorijskih sinteza) u izgradnji socijalističkog samoupravnog društva.⁷

U širim kolektivnim istraživanjima ekonomske misli potrebno je razmatrati sve navedene elemente. U pojedinačnim istraživanjima obično se i predmet i zadaci istraživanja značajno sužavaju. Rezultati pojedinačnih monografskih obrada pojedinih teorija ili tema mogu se kasnije integrirati u širu i konzistentnu cjelinu koja daje precizniju i širu sliku ekonomske misli.

4.4. U vezi sa drugim objektom istraživanja, to jest u oblasti analize privredne prakse, treba naglasiti da se tu kao *predmet* proučavanja mogu pojaviti mnogi aktualni makroekonomski problemi, kao što su ciljevi ekonomskog razvoja, ekonomski sistem i njegove institucije, nezaposlenost, ekonomski zakoni, inflacija, proizvodne snage i proizvodni odnosi itd. Pojedini ekonomski problemi razmatraju se u kontekstu cjeline privredne prakse i dovode se u vezu sa transformacijom ekonomske strukture i izgradnjom socijalis-

⁶ „Razvijanje društvenih nauka na osnovama marksizma i na dostignućima i saznanjima naše socijalističke prakse, podrazumjeva stalnu idejnu borbu protiv nama tuđih teorijskih i ideoloških shvatanja“.

To je važno posebno zbog toga što otvorenost naše zemlje prema drugim zemljama „omogućuje naše prisustvo i utjecaj u savremenim svjetskim zbivanjima. I obrnuto, utjecaj progresivnih dostignuća kulture drugih naroda na nas. No, time su istovremeno otvorena vrata i za negativne ideološke i političke uticaje. Pored toga, protivrečnosti našeg razvitka i ostaci stranih odnosa i snaga također produkuju nama tuđa shvatanja i teorijska gledišta. Tako smo suočeni sa utjecajem buržoaske ideologije, sa sitnoburžoaskim shvatanjima, tehnokratskim idejnim konceptima, dogmatizmom i konzervativizmom, raznim varijantama pseudoljevičarske ideologije i slično. Naša iskustva potvrđuju staru istinu da se marksizam, otvoren prema svim progresivnim naučnim saznanjima, razvija samo kroz borbu protiv tuđih ideologija, a njen najznačajniji vid je teorijska kritika“ — J. B. Tito: *Savaz komunista Jugoslavije u borbi za dalji razvoj socijalističke, samoupravne i nesvrstane Jugoslavije*, — referat na XI kongresu SKJ, „Komunist“, Beograd, 1978, str. 66.

⁷ Među našim analitičarima savremene ekonomske misli zanimljiv pokušaj u tom pravcu dao je dr Lazar Pejić u knjizi: *Uvod u makroekonomsku analizu*, „Privredni pregled“, Beograd, 1983. godine. I neki drugi naši teoretičari bave se idejom o sintezi raznih teorija i škola ekonomske misli.

tičkog društva. Polazeći od marksističke koncepcije ekonomske nauke, možemo reći da se *zadatak* teorijske ekonomije „danas ne sastoji samo u tome da odredi sredstva (metode) ekonomske politike, već i da utiče na ekonomsko-političke ciljeve, otkrivajući osnovne uzroke i posljedice određene privredne aktivnosti, objašnjavajući uzroke nastanka i načine rješavanja glavnih ekonomskih problema, dajući rješenja za specifične situacije u kojima se nalazi niz zemalja na različitom stepenu privrednog i socijalnog razvoja“.⁸ Općenito govoreći, zadatak teoretičara nije u tome da izmišljaju neke idealne sisteme odnosa među ljudima, već da kritički izučavaju uslove, tokove i rezultate stvarnog društvenog kretanja i da na osnovu svojih spoznaja objašnjavaju privrednu praksu, predlažući teorijska, sistemska i ekonomsko-politička rješenja ekonomskih problema.

4.5. U „Savremenim ekonomskim teorijama“ kao *nastavnoj* disciplini *subjekti* studija jesu nastavnici i studenti, odnosno učesnici nastavnog, odgojno-obrazovnog procesa. U nastavnom procesu *objekt* analize se sužava, tako da se proučavaju samo savremena ekonomska misao, odnosno njene glavne škole i teorije. *Predmet i zadaci*, načelno gledano, ostaju isti kao u naučnim istraživanjima, ali ovdje u nastavi se značajno sužavaju i sažimaju zbog niza razloga. Prvo, u udžbenicima i nastavi se može razmatrati uglavnom ono što je već (zahvaljujući individualnim ili kolektivnim naporima) već obrađeno u naučno-istraživačkom procesu, odnosno u naučnim disciplinama koje služe kao osnova nastavnog programa. „Savremene ekonomske teorije“ jesu mlada naučna disciplina, tako da mnogi elementi iz navedene koncepcije predmeta i zadataka naučnog istraživanja ekonomske misli još nisu obrađeni u monografskim, udžbeničkim i stručnim radovima. Predmet i zadaci studija obično se sužavaju na one elemente i zadatke koje su nastavnici ili drugi naučni radnici obradili u svojim studijama savremene teorijske ekonomije.

Drugo, predmet i sadržaj nastavne discipline zavisi i od njenog položaja u nastavnom planu, tj. od kadrova i vremena predviđenih za izvođenje tog nastavnog kolegija. Nastavni proces je i vremenski ograničen pa se predmet i sadržaj nastavne discipline (u odnosu na koncipiranje tih tema u odgovarajućim naučnim disciplinama) obično sužava, odnosno prilagođava vremenu predviđenom za taj studij i ciljevima koji su postavljeni pred tu disciplinu. To znači da u koncipiranju predmeta i sadržaja studija savremenih ekonomskih teorija neophodno je izvršiti selekciju obimnog materijala (mislilaca i pravaca, njihovih teorija i shvatanja) da bi gradivo bilo dostupno savlađivanju. Posebno je pitanje kriterijuma izbora i kriterijuma selekcije. Ti kriterijumi su, kao što pokazuju knjige iz ove naučne discipline, različiti.

⁸ Dr Maksimović Ivan: O savremenoj ekonomskoj teoriji, „Kultura“, Beograd, 1961, str. 130.

Oni zavise od niza faktora, pre svega od orijentacije i ocene autora⁹, zatim od cilja odgojno obrazovnog procesa, od položaja discipline u nastavnom planu itd.

U nastavnom procesu cjelina ekonomsko-teorijske misli sagledava se preko analize glavnih pravaca i škola teorijske ekonomije. Ne razmatraju se sve, već samo osnovne, reprezentativne i aktualne teorije i teorijski sistemi. Nadalje, za predmet analize ne uzimaju se svi, već samo neki značajniji i utjecajni ekonomski teoretičari. S obzirom na prostornu dimenziju predmeta analize sada se sužava na evropsku i američku tradiciju. Razmatra se ekonomska misao u onim državama gdje je ona najrazvijenija. Posebna pažnja posvećuje se jugoslavenskoj ekonomskoj teoriji, nastaloj poslije 1945. godine. U analizu su uključeni i utjecaji svjetskih tokova ekonomske misli na našu teorijsku ekonomiju, te spоровi jugoslavenskih ekonomista o aktualnim makroekonomskim problemima (inflacija, nezaposlenost, ekonomska kriza, privredni sistem i sl.). U tom kontekstu razmatraju se i doprinosi jugoslavenskih teoretičara razvoju ekonomske nauke.

Sužavanje i sažimanje predmeta analize ne treba činiti na štetu izlaganja sadržaja, suštine i kritičke ocjene pojedinih teorija, jer su to osnovni elementi upoznavanja i izlaganja savremenih ekonomskih teorija. Sužavanje predmeta analize vrši se tako da se povijesni uvjeti nastajanja, metodološka osnova, idejni izvori i sl. osobine ne razmatraju kod svih teorija, već samo kod škola ili teorijskih sistema.

Neke ideje i teorije mogu biti veoma značajne za razvoj ekonomske nauke, a istovremeno ne utječu na formiranje privrednog sistema i ekonomske politike. Zbog toga ih u izlaganju ne treba ni dovoditi u vezu sa privrednim sistemom i ekonomskom politikom, a ne treba ih povezivati niti sa ekonomskim razvojem i proizvodnim odnosima, jer one direktno utječu samo na idejne, a ne i privredne procese. Ovdje kao primjer možemo spomenuti Marksovu ideju o razlikovanju radne snage i rada, zatim njegovu ideju o apstraktnom i konkretnom radu, zatim teoriju alijenacije itd.

U naučnoistraživačkom procesu i u nastavi obično se jasno ukazuje koje ideje i teorije treba, a koje ne treba dovoditi u vezu sa privrednim sistemom, ekonomskom politikom privrednim sistemima, i sl. Jedna teorija može biti značajna za jedan, a druga — za drugi aspekt ekonomske misli ili privredne prakse.

Slična je situacija sa analizom klasne uvjetovanosti i klasne angažiranosti ekonomskih teorija. Mnoge ideje i teorije (naročito one koje su više „udaljene“ od privredne prakse, ekonomskih i političkih interesa) imaju relativnu samostalnost u odnosu na ekonomsku strukturu i političke interese. Zato je nepotrebno da se u predavanjima traži i izlaže klasna uvjetovanost i politička anga-

⁹ Dr B. Šoškić: Ekonomske doktrine, „Savremena administracija“, Beograd, 1975, str. XIX.

žiranost svih ideja koje razmatramo, jer mnoge ideje su uvjetovane drugim a ne i tim faktorima. Dovoljno će biti da se socijalna uvjetovanost i klasno-politička angažiranost razmatra samo kod onih teorija koje u idejnim i klasnim borbama imaju ideološku i političku ulogu. Treba, dakle, imati u vidu da su neke ideje i metode ekonomske analize neutralne u odnosu na vrednosne stavove i političke orijentacije. One povećavaju opći fond teorijskog znanja i mogu se koristiti u različitim ekonomskim i političkim sistemima. U svakom konkretnom slučaju treba reći što se i zašto proučava, tj. s kojeg aspekta i u kojem kontekstu izlažemo i vrednujemo određene ideje i teorije.

Na kraju, u vezi sa predmetom i zadatkom studija možemo zaključiti slijedeće:

(1) Nastavna disciplina „Savremene ekonomske teorije“ daje pregled i kritičku analizu osnovnih tokova novije teorijske ekonomije. To je općeobrazovna, fundamentalna politekonomska disciplina u kojoj se proučavaju i vrednuju novije politekonomske teorije koje objašnjavaju savremenu privrednu praksu na svjetskoj razini ili u pojedinim zemljama, uključujući i Jugoslaviju.

(2) U nastavnom procesu izučavamo prvenstveno glavne pravce, glavne škole i idejne orijentacije od kojih se sastoji (ili na koje se razlaže) savremena teorijska ekonomija. Izučavamo buržoasku i marksističku ekonomsku misao kao dva glavna pravca savremene ekonomske misli, zatim *škole* i teorijske struje koje nastaju *unutar*, *oko* ili između ili kombinacijom tih velikih teorijskih orijentacija. Nastavni kolegij se sastoji od analize neoklasične škole, kejnzijanske škole, institucionalizma, radikalne političke ekonomije, monetarizma, lenjinizma, revizionizma, i drugih idejnih struja i sistema. Pojedine teorije (teorija vrijednosti, teorija privrednih ciklusa i sl.) proučavaju se i izlažu unutar navedenih škola ili kao samostalne tematske cjeline.

U nastavnom procesu, pored toga, kao posebne tematske cjeline izučavamo i teorijske poglede nekih značajnih ekonomskih teoretičara koji bitno utječu na kretanja ekonomske misli i razvoj ekonomske nauke. To su, na primjer, A. Arshall, J. M. Keynes, P. Samuelson, M. Friedman, J. K. Galbraith, V. I. Lenjin, P. Sraffa, N. Buharin, E. Preobraženski, M. Dobb, S. Amin i drugi.

5. Ciljevi

U nastavnom procesu ciljevi studija savremenih ekonomskih teorija, u normalnim uvjetima rada i njegovanja teorijske ekonomije, jesu slijedeći:

Prvo, da studenti steknu osnovna politekonomska znanja o osobinama, oblicima, dostignućima, problemima i tokovima kretanja savremene teorijske ekonomije.

Drugo, da se studenti osposobe za samostalno stručno i teorijsko razumijevanje ekonomskih procesa i teorijske misli o tim procesima.

Treće, da studenti na osnovu nastavnog procesa i vlastitog proučavanja originalnih teorijskih radova formiraju svoje stavove o naučnoj valjanosti, političkoj funkciji i mogućnosti korištenja pojedinih teorija u rješavanju aktualnih makroekonomskih problema. Četvrto, da studenti steknu navike i znanja akademskih teorijskih rasprava, svijest o potrebi poštivanja drugačijih mišljenja, svijest o kritičkom dijalogu kao uslovu i obliku razvoja političke ekonomije i ekonomske nauke u cjelini.¹⁰

Peto, da se studenti upoznaju sa novijom ekonomskom literaturom iz teorijske ekonomije i sa načinom korištenja te literature u kasnijem samoobrazovanju i rješavanju aktualnih ekonomsko-političkih problema.

Šesto, da studente, odnosno buduće diplomirane ekonomiste osposobi za predavanje politekonomskih kolegija ili pojedinih politekonomskih tema na nižim stupnjevima ekonomskog i političkog obrazovanja.

6. Značaj

Izučavanje ekonomske misli i teorijsko razumijevanje i objašnjavanje privredne prakse višestruko je značajno posebno u socijalističkom društvu i za udružene radnike koji hoće da preuzmu upravljanje proizvodnjom i društvom u cjelini. Teorijsko obrazovanje je značajno i sa spoznajnog i sa političkog stanovišta.

Očevidno je da privredni procesi postaju sve složeniji, ali i ekonomska misao o tim procesima istovremeno je sve složenija i sve teže razumljiva prosječno obrazovanom građaninu. Svakodnevno se proizvode ili šire ne samo naučno valjane (istinite) ideje i teorije, već i pogrešne i politički neprihvatljive ideje i teorije, a sve se nude i pojavljuju u ime Nauke i Progresa, tako da se pojedinac (pritisnut različitim metodama ideološke manipulacije) teško snalazi u razlikovanju istine i zablude. Istraživanjem i studij-

¹⁰ „Visokoškolski nastavnik treba da kod studenata razvija sposobnost spremnost za razumijevanje *drugačijih pa i suprotnih* naziranja nego što su njihova, da ne postanu fanatici samo jedne ekskluzivne istine. Ima, naime, ljudi koji su posve bez sluha za bilo koje stajalište koje nije njihovo, koji neće ine mogu procijeniti razloge koja druga stajališta obrazlažu, već ih a priori odbacuju. Postojanje različitih pogleda na isti problem njih intelektualno ne uznemiruje niti ih zapošljava. Naprotiv, to u njima budi svijest o superiornosti prema onima koji moraju tek tražiti ono što je njima već dano. Nema beznadnijeg posla negoli je diskusija sa čovjekom koji takvom apriorističkom ograničenošću čuva svoja obično nekritički prihvaćena i zato labava stajališta. Ako diplomant sveučilišta ima tako oblikovanu duhovnu strukturu (jer su njegovi nastavnici uvijek iznosili samo jedno stajalište), tada sveučilišna nastava u takvog diplomata nije ostavila jednu od svojih glavnih zadaća“, vid. V. Schmit: Visokoškolska didaktika, str. 43.

jem ekonomske misli olakšava se proces formiranja naučno valjanih stavova i znanja o upravljanju ekonomijom, a smanjuje se mogućnost zabluda i voluntarističkog donošenja odluka zbog nedovoljnog znanja iz teorije i politike. Teorijsko obrazovanje je posebno važno za one koji jesu ili hoće da budu privredni i politički rukovodioci u socijalističkom društvu, jer društveni procesi su složeniji od prirodnih. Društveni zakoni nisu egzakti (kao prirodni) i oni se ne ispoljavaju u svakom konkretnom slučaju, već samo u prosjeku, kao tendencija, a podložni su nepredvidivom djelovanju subjektivnih snaga. Radi toga, kako Engels kaže „socijalizam otakako je postao nauka, mora da se njeguje kao nauka, to jest da se studira“.¹¹

Teorijsko izučavanje i povezivanje ekonomije i politike omogućava nam uvid u teorijske izvore političkih grešaka, a olakšava i spoznaju političkih uzroka teorijskih greški.

U ekonomskim procesima postoji velika razlika između suštine i pojave. Ekonomske kategorije (proizvodnja, cijene, dohodak, dobit, profit, nadnica, porezi, inflacija, novčana masa itd.) i ekonomski procesi i odnosi, često su i suviše složeni, isprepleteni i u pojavnosti zbrkani, tako da se prostim zapažanjem njihovih pojava, vanjskih manifestacija ne može uočiti njihova suština niti njihove pokretačke snage i posljedice. „Ekonomska teorija uči nas o tome kako su povezane ekonomske veličine i kako su složeni i zbrkani odnosi među njima (...).“

Nitko ne može razmišljati o ekonomskim pitanjima bez neke teorije, jer su činjenice i odnosi i suviše zbrkani da bi se sami organizovali; stvari neležu same na svoje mjesto. Međutim, ako teoretičar nije školovan, sklon je tome da gradi vrlo ograničenu teoriju. Ili pak prihvata neku staru i previše pojednostavljenu teoriju, pokupljenu bilo gde. Takav teoretičar je osim toga sklon navnoj interpretaciji prošlosti. *Post hoc ergo propter hac* je retko kad zadovoljavajuće ekonomsko objašnjenje“.¹²

Đuro MEDIC

SUBJECT-MATTER AND TASKS OF THE STUDY
OF THE CONTEMPORARY ECONOMIC THOUGHT

(Summary)

The author notes that the main flows of the Yugoslav contemporary economic thought are included nowadays into the subject-matter History of Development of Economic Thought, Present-Day Economic Theory etc.

¹¹ F. Engels: Njemački seljački rat, „Naprijed“, Zagreb, 1973, str. 23.

¹² Džoan Robinson: Ekonomska filozofija, Beograd, 1981, str. 50.

These disciplines are important also because of the theoretical, political and cognitive aspect under which they are investigated. It is because of the growing complexity of economic phenomena and because of growing difficulties in the explanation of the economic reality, because of the progress in science that proper solutions for economic problems can be found only if the economic theory and reality are linked together.

There is a great difference between the essence of economic processes and their manifestations. Economic categories (production, prices, income, profit, wages, taxes, inflation etc.) and economic processes and relations are often too complex, too interrelated and mixed up in their manifestations that by taking notice of these manifestations one can see neither their essence nor their driving forces and consequences. The author holds that nobody can deal with economic problems unless his considerations are based on economic theory. This is why an uneducated theorist is capable only of a very narrow range of theoretical considerations and he tends to interpret the past in a naive way, bringing about wrong decisions and errors, which are very expensive and which it is difficult to correct.